

Årbudet

från

Eskilstuna-Strängnäs Släktforskar Klubb

No 4

1989-03-03

RAPPORT FRÅN KLUBBTRÄFFARNA

Klubbträffen i Eskilstuna den 2 februari 1989

Tillsammans med Sällskapet St Eskils studiecirkel kring Eskilstuna Fristad gjorde vi besök i 10-årsjubilerande Vapentekniska museet och fick en intressant och givande kväll. Vår ordförande hälsade välkommen och utlyste en tyst minut till minnet av klubbens tidigare ordförande Sven-Erik Nilsson.

Därefter lämnades ordet till eminent kunnige överstelöjtnant Axel Ekfeldt, museets skapare, som på sitt livfulla sätt berättade om det anrika vapensmidet i Eskilstuna. Hans framställning koncentrerades kring blankvapnen och vi fick lära oss skillnaden mellan palasch, värja och sabel, att svärdet är av orientaliskt ursprung mm. Vapensmide förekom tidigt i Eskilstuna. Bl a grundade Karl IX ett fabriksfaktori i Tunafors år 1604 och lät införskaffa smidesskickliga hälsingesmeder. År 1635 blev emellertid Vira bruk i Uppland ensam tillverkare av blankvapen till Kronan. Mot mitten av 1700-talet försämrades deras tillverkning och Gustaf III uppdrog åt Sven Rinman att ordna ett "klingeverk" i Fristaden. Det var nu som Carl Jernhard Wadström sändes med dubbla pass till Solingen för att värva klingsmeder - något som var strängt förbjudet. Han lyckades dock förmå tre klingsmeder att flytta hit: Johan Dinger och hans söner Johan d y och Johan Abraham. Senare kom ytterligare två Solingensmeder, kunniga i slipning, nämligen Krebs, som gett Kriebensgatan sitt namn, och Moll. Eftersom alla kom med sina familjer, ca 30 personer, och var bråkiga och anspråksfulla, blev det inte så

roligt för Sven Rinman. Också den snälle och välvillige Christian Johanssen blev illa behandlad av Dingrarna. Han hade lärt stål-
etsning, förgyllning och blånering av Sven Rinman och tog i sin tur
hand om och lärde upp Anders Moberg, som sedan lärde upp Christopher
Zetterberg, senare framstående smidesförläggare i Eskilstuna. Denne
studerade också klingsmide i Solingen och tillverkade en sabel som
bildat skola.

Då Sven Rinman omtalades, nämnde en av deltagarna, Ulla Dalhammar,
att Sven Rinman var hennes mormors farfars farfar och att hon ärvt
några av hans tillhörigheter bl a en liten ståletsad kniv, som vi
fick bese.

Axel Ekfeldt föreslog oss släktforskare att efterforska ursprunget
för en del smeder bl a E och G Svalling, att närmare kartlägga
Dingrarna, vars barn blev klingsmeder eller gifte sig med kling-
smeder och bildade en hel dynasti. Ev intresserade bör kontakta
Axel Ekfeldt för närmare uppgifter.

Därefter övergick föredragshällaren till föregångaren till Carl
Gustafs stads Gevärsfaktori, nämligen Söderhamns gevärsfaktori.
Som vi redan hört var Hälsingesmederna mycket skickliga. Oftast
bodde de på landsbygden och var samtidigt bönder och smeder. 1620
fick de smeder, som ville leverera vapen till Kronan, besked att de
måste flytta in till en tätort, eftersom kontroll och leveranser då
blev enklare. Deras talesman Carl Olofsson Burman meddelade då att
de i så fall ville flytta till Södra hamnen, som redan samma år blev
staden Söderhamn. Vid stadsblivandet tillsattes en borgmästare för
faktoriet och en borgmästare för övriga staden och därav blev stän-
diga stridigheter till dess 1677 Magnus Blix blev ensam borgmästare
och faktoriföreståndare. Han var en klok och handlingskraftig man,
nya hus byggdes för faktoriet och verksamheten blomstrade. Under
hans tid fanns 150 smidesmästare i staden. Då Blix dog var de goda
tiderna förbi.

Under ryssarnas härjningar längs Norrlandskusten 1721 brändes Söder-
hamn. Först 1725 började driften komma igång vid faktoriet, men häm-
tade sig aldrig efter branden. Det vackra borrhuset, som nu är

museum, uppfördes 1748. Riksdagen 1755 beslöt att utbjuda faktoriet till försäljning. I fortsättningen ägnade man sig huvudsakligen åt reparationer, någon nyproduktion blev inte av. Och 1813 överflyttades så Söderhamns fabriks till det nystartade Carl Gustafs stads gevärsfaktori i Eskilstuna, där betydligt bättre förhållanden erbjöds. Kronan hade från familjen Rothoff inköpt den del av Carl Gustafs stad, som inte tidigare förvärvats för Fristaden. I denna del fanns sju öar i Eskilstunaån med flera vattenverk, brännstålsgnagar mm. Närheten till Fristaden var en fördel, eftersom man där kunde lägga ut beställningar på goda vapensmeder. Det skulle också dröja till århundradets mitt, innan faktoriet hade 100 man anställda.

Efter det fängslande föredraget hade de närvarande möjlighet att under Ekfeldts ledning bese utställningarna och beundra Dingrarnas utsökt eleganta klingor.

Litteratur: Eskilstuna museers årsbok 1879-1980: Ekfeldt, A:
 Familjen Dingers klingsmede i Eskilstuna.
 Söderhamns gevärsfaktori 1620-1813. 1988.

Gunborg Nyman

TORNEDALENS BIBLIOTEK - EN GULDGRUVA

Släktforskarna med anor från den nordligaste delen av Sverige har faktiskt en guldgruva att ösa ur på Tornedalens bibliotek i Övertorneå. Där finns nämligen ett Nordkalottenhus som är ett stort, gammalt och rustikt tornedalshus, möblerat med donerat bohag oftast från 1800-talet med ryska inslag, som fanns i tornedalshem förr i tiden. Det är ett rikt hus, därför att det också inrymmer en stor skatt av litteratur från hela Nordkalotten, men även filmer och handskrivna uppteckningar av alla släkter från hela Tornedalen och delar av Norrbotten. August Ljungs efterlämnade handskrivna samlingar av de brunna kyrkoböckerna i Pajalaområdet finns bland ett

flertal andra donerade uppteckningar.

Eftersom det varit en ständig vandring över gränserna så har vi torne-
dalingar mycket släktforskning att utföra i de nordligaste delarna av
Norge och Finland. Goda hjälpmedel finns i litteraturväg som exempel-
vis Emil Gryms bok "Från Tornedalen till Nordnorge" som innehåller
anteckningar om utvandringen under 1700- och 1800-talen. Där har jag
funnit flera släktingar och deras vandringsvägar samt boplatser. En
annan rik källa är Emil Hansens bok "Nordreisa Bygdebok" som kanske
ännu mera beskriver förfädernas leverne vid Norra Ishavet.

Erik Wahlberg, filosofie doktor och f d socialchef i Uppsala och
Stockholm, numera som 70-åring boende i sin hemtrakt Övertorneå,
är dock den störste donatorn och bidragsgivaren till Tornedalens
historia. Tack vare hans så kallade översättning av de äldsta
uppteckningarna kan jag läsa i jordeboken från 1500-1600-talen. Man
får där uppgifter om vad befolkningen ägde och betalade på båda si-
dor om gränsälven och jordeböckerna är skrivna på svenska. Här är
några exempel ang mina förfäder:

Hans Olsson Poiur i Helsingbyn år 1579: äger 1 häst, 3 kor, betalar
som tionde 1/2 skäl(kielo) och 12 gråskinn.

Ludvig Jonsson i hemmanet Lovikka år 1599: ägde 1 häst, 3 kor, 3 får,
1 tunna utsäde, 9 öre och 2 penningar, 1/3 skattemantal.

Samme man år 1620: ägde då 1 häst, 1 oxe, 7 kor, 1 kviga, 1 får,
7 svin och 1/2 tunna utsäde samt 12 mark. Dessutom finns uppgiften
att det var denne man som också benämns Lodvijk, som anlade nuvarande
Lovikka by kring år 1623. Han betalade även tionde: 1/2 skäl + 1
kielo råg samt 2 1/2 kannor.

Grels Thomasson Krekula i Tärendö år 1641: ägde 2 hästar, 1 oxe, 9
kor, 1 kviga, 10 får och 2 spann utsäde och betalade i tionde 2 skäl
och 7 sk råg. Dessutom fanns 1 husbonde, 1 hustru, 1 son, 1 dotter.
1/3 skatt.

Per Karvoinen i Pello by, Pajala åren 1599-1620: ägde 3 spannland, 1 1/2 lassäng, 2 tunnor utsäde, 2 hästar, 1 ox, 10 kor, 2 kvigor, 15 får, svin samt 12 öre, 1 penning och 12 mark. Hemmanet hade också 1 knekt och man betalade 4 k råg i tionde.

Dessa släktingar och många fler har jag kunnat följa på detta vis om olika årtionden. För mig är det värdefullt hur penningvärdet såg ut, och att tiondebetalning var viktigt, och vilka sorters djur man hade i sitt hemman för 400 år sedan så långt i norr. Man har nämligen inte trott, att svin fanns där ovan polcirkeln på den tiden, och inte att folkräkningen var så välutförd så ofta. Tanken slår mig att vi svenskar är mycket välregistrerade, ja, hela 10-13 generationer. Ja, inte ens de vandrande samerna kunde gömma sig för statens vakande öga. De lär ha blivit bötfällda om de inte infunnit sig till registrering. Men det är till stor glädje för den norrbott-niske släktforskaren.

På Tornedalens bibliotek träffar man ofta släktforskare från Norge och Finland och även från Mälardalen, som blir lika överraskat lyckliga som jag att få ha detta enormt stora arkiv, som Eric Wahlberg samlat ihop på ett ställe. Man kan följa familj efter familj 10 generationer på kort tid och på ett ledigt sätt. Om man möter Wahlberg på en gata i Övertorneå så frågar han vad man heter och på några minuter har han gett mig min släkttavla så att säga. Förra sommaren ringde jag upp honom angående släktgåtan Triumph, som jag och slakten försökt lösa i 20 år. På 5 min var den gåtan löst, och jag fick flera generationer, samt löste en annan gåta genom den sselbiten, som han gav per telefon. Han har samlat en stor bit av Norrbottens historia på Tornedalens bibliotek som är en ovärderlig hjälp för oss släktforskare. Jag rekommenderar verkligen alla med norrbott-niska rötter att besöka Tornedalens bibliotek, Nordkalottenhuset! En hemtrevlig träffpunkt där jag upplevt gemensam glädje med långväga släktforskare på spännande upptäcktsfärd bland förfä-derna. Man hjälps åt att uttyda uppteckningar som denna: "Lars

Persson Pentisjärvi, död 18/2 1773 af olyckshändelse eller derigenom att under vägen efter hö aff kom hästen i en källa(kall) af hwilken han under upphjelpandet förmenas ha blifwit trampad så att han döden deraf fådt". Och man hittar ofta samma anor och upplever något av släktträff.

"..... och efter vandringen över fjällvidderna kom tornedalingarna till frodiga strandängar vid Norra ishavets strand."

Emil Grym

Skrivet av släktforskare Anita Lindquist, Strängnäs, född Hannu vid Kalixälvens strand, även ledare av släktforskningskurser när jag hinner.

P.S. Om någon läsare önskar finna släktingar i Nord-Norge respektive Finland så finns det goda möjligheter att göra det på Genealogiskt Center Tempelområdet för Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga i Västerhaninge. Där finns nämligen filmrullar som jag disponerat över aktuella områden.

ÄNNU ETT BREV FRÅN PER-GUSTAF LUTHMAN

I februari 1854 skrev Per Gustaf Luthman, som var anställd på Theofron Munkells mekaniska verkstad i Eskilstuna, hem till sin bror i Söderbärke socken angående de dryckesvanor, som då fanns i bergsmansgården. Av brevet framgår att Per Gustaf Luthman var en av landets tidiga nykterhetsivrare. Han kände säkert till den lössläppta och glada stämning som i hans ungdom präglade de stora bergsmanskalasen. Många tyckte säkert att glädje utan alkohol var konstlad glädje. Det var ju vår folkkäre författare och konstnär Albert Engström som i slutet av 1800-talet hävdade detta.

Hafven I icke tagit bort brenvinet ur edra hus?

Eskilstuna den 16 fe 1854

Bäste Broder!

Mycket tack för brevet af den 14 Janus med Nyårsönskningarne, hvilka jag till alla delar reciposerar.

Du har väl långt före detta slagit ur minnet att få något bref af mig, men orsaken till detta långa dröjsmål har varit min bortresa, som du säkert vet, och sedan jag kom hem har varit så brått med rita, att jag knappt fått andat ut någon minut. Jag kan icke uraktlåta att beklaga eder Bergsmän som hafva så svåra Conjunkturer men vi skola tro att den som gifver den onda äfven kan gifva den goda dagen. Det är väl att jernet börjat stiga. Till hvilken sålde du årsjernet? Daniel (en annan bror) lär hafva sålt till Bergström men jag tänker att han får styfvarne efter mål, mått och vigt i stället för efter dag och dato, ty Bergström är den man som 1ma låter vänta på sig 2do vet att draga ränta på allt möjligt sätt.

Jag har flera gånger frågat både dig och Daniel om I icke hafven tagit bort brenvinet ur edra hus utan att I viljen besvara detta, hvaraf jag såsom slutsats kan draga att I mera hyllen detsamma; men ehuru I tycken att edra tjänare och dessutom för hela landet så kunnen I väl åtminstone vidröra den saken så mycket att i omtalen för mig hwad i för närvarande gifven per kanna och tillika huru många kannor årligen konsumeras för eder tillsammans, men kanhända I fassen för att uppsätta detta siffertal och jag tror säkert att detta skall i värde strida med det för uppköp af råg per år i synnerhet om I sammanräknar dessa för ett decennium (tiotal) af år - säkert är att värdet för brenvin stiger i ett geometriskt förhållande och för säd i ett aritmetiskt.

I bören alldrig vänta på att någon annan skall taga första steget, på detta sätt blir det alldrig utaf och dessutom skall ni finna att om icke folket sjelfva afsäger sig detta ok alldrig gör dess Representanter (Rikets ständer) det af orsak att en-

enskilda intressen spelar alltid för stor rol i saken.

Jag är öfvertygad om att I såsom många andra Bergsmän icke söker hemma denna Syndafloed förrän i med hela eder årstillverkning icke kunna få så mycke som en fingerborg full eller med andra ord då det är för sent. Nog af med detta för denna gång. I hyllen och jag hatar brenvinet.

Säg mig utaf hvilken orsak skall Per Eric flytta från smedjan; har han gjort något "uffens" eller hafver han sagt upp sjelf; är han icke lyckligt gift den stackarn?

Nu hinner jag icke mer denna gång utan får bedja dig framföra mina hjertliga helsningar till Alla! Alla! från din uppriktige broder

P Luthman

PS War hederlig skrif snart till mig och war icke så f --t trög. Inneliggande bref skall Ulla hafva. Få se om du kan taga reda på mina sämre skrifna ord men tiden är kort

DS

Arne Norman

GRANNKLUBBAR.

Släktforskare i Uppsala

Onsdag den 5 april kl 19: Att släktforska utan kyrkoböcker - den moderna ärfthighetsläran och nedärvningen av sjukdomar. Farm dr Claës Linder berättar om en annorlunda aspekt på släktforskningen. Lokal: Pension. fritidslokal, Dragarbrunnsg 13 Uppsala.

Torsdag den 13 april kl 19: Anbytarkväll Uppland sydöst, samma lokal som ovan.

ANBUDETS ADRESS

Lars Henning, Lektorsgatan 14, 645 30 Strängnäs, telefon 0152-117 83